

Kauno diena

DVIDEŠIMT GIEDRIAUS KUPREVIČIAUS ŽVILGSNIŲ IŠ BOKŠTO

1. Alaus misija

Ką tik baigiau skambinti Kauno varpais ir nutariau prieš leisdamasis žemyn užlipti dar aukščiau, į mažąją terasą pačiame Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokšto viršuje. Ir persmelkė mane jaudulys – virš mano galvos pleveno Tautinė vėliava.

Trys sodrios spalvos mėlyno dangaus fone švytėjo netrikdomos, švarios, laisvos. Retsykiais netikėtą tylą perskrodavo kažkur kartkartėmis kaukianti policijos mašina ar beprotišku greičiu Donelaičio gatve prazvimbęs motociklas. Nutilus šiems garsams išryškėjo baikštus paukštelių čiulbėjimas, kažkur ramiai verkė vaikas, o stipriau pūstelėjus vėjui viską užgožė sodrus plevėsuojančios vėliavos garsas. Man buvo gera, saugu ir linksma.

Pažvelgiau žemyn. Ten – nieko naujo: paaugliai lakstė su riedlentėmis, vis kėsindamiesi į pačias aštriausias suolų ir atbrailų detales, kažkas skambino gitara, dar keletas jaunuolių iš skardinių sriubčiojo alų. Va, ir kitoje sodelio pusėje kažkas geria alų. Ir visai arti bokšto. Ir prie liūtų. Atokiau stoviniavo jauna mama, įdėmiai saugodama savo dūkstantį mažylį.

Ach, tasai alaus kultas! Dabar, kai regime vis labiau prasigeriančią Lietuvą, desperatiškai imta ieškoti būdų, galinčių bent kiek sustabdyti šį pražūtingą procesą. Gimė idėja apriboti alaus reklamą. Vai, kaip sujudo, suklegėjo lietuvaičiai! Pasirodo, alus remia viską ir be tos paramos prarasime sportą, etnokultūrą, festivalius, plenerus, įvaizdį ir valstybingumą.

Labiausiai mane suglumino sportininkų, menininkų ir medikų reakcija, liepianti Prezidentui vetuoti numatomas įstatymo pataisas. Stebiuosi, kad toks didelis garbingų žmonių būrys taip jautriai reagavo į paprastą įstatyminį įvykį. Tačiau kur dingsta visi tie garbūs piliečiai, kai reikia šaukte šaukti apie beprotybę keliuose, pašėlusią narkomaniją mokyklose ir pražūtingą budrumo stoką statybvietėse. Prezidentas, pritardamas įstatymui, ribojančiam alaus reklamą, parodė tikro pilietiškumo pavyzdį.

Gyvename paradoksų šalyje. Mėgstu paradoksus, nes jie gerai pamaitina kūrybinę alkį. Taigi plėtodamas mintį apie alkoholio reklamos nekenksmingumą galiu išvesti paralelę ir su masinės kultūros reklamos dalykais. Pamenate, kaip subruzdzo fonograminiai dainininkai, vienai seimo narei pasiūlius apie tokią dainavimo pagal įrašus praktiką skelbti reklamose. Nežinau, kuo visa tai baigėsi ir jei baigėsi, kas pakito, tačiau masinės kultūros sklaidą ir įtaką tos pačios reklamos dėka taipogi prilyginčiau tam tikrai alkoholio rūšiai.

Bet jei be alaus reklamos nebegali gyventi nei dainininkai, nei chirurgai, nei krepšininkai, tai reiškia, kad visi esame alaus įkaitai. Lygiai kaip ir masinės kultūros erdvė baigia galutinai išsiurbti visą “blaiviąją” kultūrą ir leidžia jai gyventi tiek, kiek ji sau leis ją propaguoti, skleisti ar kiek skirti vietas “tinklėlyje”. Paradoksas slypi ne alugėrių ir blaivininkų, “rimtų menininkų” ir “popsininkų” konflikte, bet mūsų apgailėtina nesugebėjime subalansuoti įtakas ir pasekmes, iššūkius ir atsakymus, grėsmes ir jų prevenciją.

Pasigendu Lietuvoje vieno labai svarbaus dalyko – pilietinio brandumo. Toji savybė neišmanoma, jei tave valdo tik interesai be humanistinio ir bendruomeniško požiūrio į dabartį, žmonių santykius. Taip, esu idealistas, nes mano profesija susieta su tam tikrų idealų sklaida tomis priemonėmis, kurios man pavaldžios. Ir tuomet atsigręžiu į savo brolius bei seseris menininkus. Ar jie tikrai nuoširdūs, pasirašydami kažkokį rašinį, reikalaujantį daryti taip, o ne kitaip. Ar tuomet jų meninė veikla nesuspriešina su tomis deklaracijomis, kurios tokios vienadienės, menkos ir abejotinos. Menininko misija...

2. Save neigiantys

Utrechto (Olandija) karilionininkų kvietimu skambinau nuo XVI amžiaus veikiančiu karilionu...Stebuklingai išnykus lietaus debesims miestelėnai susirinko į specialiai įrengtą klausymo aikštelę. Jų rankose buvo spalvingas bukletas, o ant baltos sienos - tiesiogiai transliuojamas vaizdas iš 90-tame metre įrengtos instrumento kabinos. Įspūdinga buvo koncerto pradžia – būrys olandų, pasidabinę savo valstybės vėliavos spalvų šalikais, įsikibę į storas virves 15 minučių tilindžiavo didžiuliais varpais, sukeldami tokį stiprų skambesį, kad 119 metrų bokštas lingavo ir virpėjo! Taip skambinama tik per dideles šventes ir garbingiems svečiams atvykus. Specialiai į koncertą atvyko J.E.Ambasadorius Vaidotą Verbą su gausia

palyda, Utrechto merė A.H.Brouwer-Korf, žymi lenkų karilionininkė M.Fiebig, gausus būrys varpų muzikos gerbėjų ir rėmėjų...

Sugrįžęs į Kauną atradau e-pašte to malonaus vakaro atgarsius, kurie paskatino šiuos komentarus: varpininkas Dikas van Deikas, pasidžiaugęs sėkmingu renginiu, pridūrė, kad dauguma klausytojų apie Lietuvą išgirdo pirmą kartą, o Lietuvos narystė ES jiems buvo tikras atradimas. Ieškodamas Lietuvos ženklų knygynuose, muziejuose ar šiaip vietose, kuriose jų turėtų būti, deja, nieko neužtikau. Lietuva Europoje vis dar nepakankamai žinoma. Tuo įsitikinau ir būdamas Belgijoje. Štai ir klausiu savęs, ką veikia mūsų kultūros sklaidą pasaulyje privalantys judinti institutai, departamentai, sąjungos, skyriai, organizacijos, bendrijos, fondai, asociacijos, gildijos, komisijos ir komitetai? Veikia, bet greičiau savo naudai, o ne Lietuvos įvaizdžio labui. Į užsienį kultūrą „veža“ vis tie asmenys, o ir dirba jie atsainiai - parodon vežamos knygos taip ir lieka neišpakuotos. Tuo įsitikinau, kai su projektu „Pasaulio sutvėrimas XX amžiaus pabaigai“ dalyvavau EXPO-2000 Hanoveryje. Lietuvoje nematyti CD su įdomiais etnografinės muzikos įrašais bei kompiuteriniais žodynais mūsų paviljone buvo paslėpti tamsoje...

Ar įmanoma rasti suvenyrų su M.K.Čiurlonio kūrinių reprodukcijomis, ar tikėtina, kad kada nors kas nors pagamins lėkšteles, skareles, pieštukus, pagaliau žaislus su šio dailininko paveikslų atspaudais? Taip ir nesulaukiau, kad koks saldainių fabrikas mano operos premjeros proga išleistų rinkinį „Karalienė Bona“ – juk tai jos dvare vestuvių su Žygimantu Augustu puotoje didelė naujiena buvo šokoladiniai *confetti*. Kam teko būti Van Gogho muziejuje, tas regėjo didžiulę parduotuvę, kurioje viskas paženklinta dailininko vardu. Rembranto darbai ir ant menkaverčių suvenyrų išpaisytas kanapės lapas konkuruoja, tačiau ne pastarojo naudai. Visos prieigos iki *Rijksmuseum* skirtos menų salonams ir parduotuvėms. Dabar, kai svarstoma, ar kirsti senąsias liepas Laisvės alėjoje, ar paversti ja lošimo ir pramogų „laisvės“ alėja, iš pagrindų sunaikinant bet kokius dar likusius Kauną identifikuojančius ženklus, vargiai tikėtina, kad čia rastųsi menų galerijos, jaukios parduotuvėlės, kavainaitės, antikvarai. Veikiau dar septyni bankai, dešimt vaistinių ir dvidešimt negyvų vitrinų su užrašais „išėjome į Akropolį“. Vis dar uždėtas tabu ant mūsų literatūros, dailės, muzikos korifėjų. Juk buvo jie linksmi ir žemiški žmonės – prisiminkim muilą su K.Petrausko nuotrauka! O bijome, kad sausainiai su Maironio atvaizdu kažką įžeis. Ar kas atsitiks, jei pasirodys dėlionė su K.Šimonio ar V.Petravičiaus kūrinių? Marškinėliai su J.Naujalisio melodija?

p.s. Tie, kurie išdrįs šalia įprastos produkcijos išleisti ir lietuvių literatūros, muzikos, dailės, kino ar teatro motyvais pažymėtus produktus, gaus šiai progai įsteigtą mano (o gal – redakcijos?) simbolinę premiją „Atradau Lietuvą“. Įdomiausius pasiūlymus apžvelgsiu „iš bokšto“.

3. Pratimai protui

Neseniai vienas apžvalgininkas pareiškė – „iš Vatikano nieko naujo“. Lyg lauktų naujos formulės pastos dantims valyti su „dar daugiau skanumo“. Taip, naujieji popiežiaus pasirašyti dokumentai tokius lūkesčius nuvylė. O kultūrinio mąstymo stokojančius tikinčiuosius dar ir suerzino. Šia proga verta pasamprotauti ir iš menininko bokšto.

Juk menas ir bažnyčia dar tuomet, anot Biblijos, dar „neturėjusi krūtų“, glaudžiai ir kūrybiškai bendradarbiavo. Naujuose dokumentuose (kurie lengvai pasiekiami internete) pakartotinai ir itin aiškiai kreipiamasi į giluminius religinio apsisprendimo sluoksnius. Žinoma, kas juos turi.

Pasaulis nuolat kinta ir gali pasirodyti, kad bažnytinis mokymas kertasi su naujoviškais papročiais ir vertybėmis. Pasitikrinkime žvelgdami į religinės tematikos klasikinius paveikslus ar klausydami koncertuose atliekamų Šv.Mišių muzikos. Visi jie kažkada veikė ir meistryste, ir turiniu. Dabar gi didžiųjų meistrų darbai veikia tik didelėm pavardėm. Slenkantys pro muziejuose sukabintų paveikslų eiles stebėtojai skaito pavardes, ir radę jiems žinomą – aikčioja. Ar kas susieja J.S.Bacho kontrapunktuose įjautus biblijinius ženklus, kuriuos jo epochos klausytojai puikiai skaitė savo jautria klausia? Ar Rafaelio, Mikelandželo darbai vis dar harmonizuoja kataliko santykį su Dievu? Ar skaitydamas Erazmo Roterdamiečio „Pagiriamąjį žodį kvailybei“ suvoki, kad tai ne paskvilis, nukreiptas prieš Bažnyčią, o proto žaidimas, kurio tikslas, kaip rašė tasai XV amžiaus išminčius ir giliai tikintis žmogus „juoktis iš kasdieninio žmogaus gyvenimo, kad tasai valiūkavimas nevirstų siautėjimu“. Didieji krikščioniškojo meno kūriniai yra adekvatūs Vatikano dokumentams, nesvarbu, kokiame šimtmečiu jie begimtų. Kiekviena popiežiaus bulė yra santūri, bet ir emociniai stipri. Todėl tampa meno kūriniui prilygstančia Poema, kurioje bažnytinė tiesa pateikiama pasitelkus meninės įtaigos elementus. Gi dabar girdimas pašaipus komentatorių tonas, replikos, reikalavimai ar nusivylimas tėra čia jau paminėto kultūrinio mąstymo stygiaus atšvaitai. Tačiau klausimai išlieka – kas kinta? ar kinta? kodėl nekinta? Reikalaujami, kad keistųsi kiti, veikiau patyrinėkime, kiek ir kaip keitiesi pats. Ar nerasi, kad būtent tu jau seniai stovi vietoje, tavo vertybės ir poreikiai menki ir vienodi, dvasinė patirtis nuskurdo. Naujieji bažnyčios dokumentai tik perspėja ir kviečia keistis, suvokti, išgyventi. Tūkstantmetė bažnyčios statybos ir meninės kūrybos bendrų darbų patirtis yra galingas garantas mūsų ir pasaulio nuolatinės kaitos atvejams, kuomet nebeatlaikome, nebesusigaudome, nebejuočiamo.

...1999 metais italų menininkas Maurizio Cattelan sukūrė prieštarai įvertintą instaliaciją – ant didžiulio raudono kilimo guli meteorito prisilėgtas popiežius Jonas Paulius II. Aplink pabirę stiklo skeveldrų. Kūrinio pavadinimas „Devintoji valanda“ byloja, kad tai įvyko ūmai. Išgalvotos scenos realizmas ir dramatiškumas daugeliui stebėtojų buvo nesuvokiami ir gąsdinantys. Tačiau ar kas pastebėjo, kad sunkiu akmeniu prispaustas žmogus taip ir nepaleido iš rankų savo tikėjimo simbolio – kryžiaus. Jokie netikėtumai negali pakeisti pamatinių esmių, jeigu žmogus jas turi. Tikro tikėjimo jėga, saugodama nekintančius dvasinius nusistatymus skatina žmogų keistis visame kitame. Toji kita plotmė yra kiekvieno mūsų misija šį pasaulį atsargiai griauti, sąžiningai statyti ir akylai saugoti.

4. Vairavimo menas

Sekmadienį kas penkias minutes kaukė policijos, greitosios pagalbos ir gaisran skubančių mašinų sirenos. Dirbau prie savo partitūrų. Sunerimau. Matyt, kažkas labai rimto vyksta mūsų miestelyje, jei taip daug tarnybų negali prasibrauti pro abejingų

kitų nelaimėms vairuotojų barikadas. Įsijungiau televizorių. Laukiu svarbių pranešimų. Ramu. Laukiau vakaro žinių. Ir ten – paprasti kasdieniai įvykėliai – kadrilis politikoje, gedulingas „bumčikas“ keliuose, „žvaigždžių“ atostogų polka ir orai, kurie begėdiškai nesutampa su tikrove. Pagalvojau, jei taip reikia visomis sirenomis šaukti apie kiekvieną nelaimę mieste, gal tikrai mūsų vairuotojai temato tik stulpus, į kuriuos būtinai įvažiuoja - ir dar dideliu greičiu. Girti ir blaivūs, vyrai ir moterys, paaugliai be teisių ir mašinų vagys – regi kelyje tik save ir niekas jiems negali kliudyti toje smagioje kelionėje į stulpą. Važiavimo kultūra – neegzistuojantis klausimas mūsų važiuojančiųjų bendruomenei. Ką jau bekalbėti apie važiavimo meną!

Istorija primena vieną įdomų faktą, susietą su garsiuoju operos „Madam Baterflay“ autoriumi Giacomo Puccini. O buvo jis aistringas automobilistas. Tuomet, dar praeito amžiaus pradžioje tų automobilių buvo ne tiek daug, važiuodavo jie ne greitai, tačiau jis sugebėjo įvažiuoti į tvorą, sulamdė „Fordą“, susilaužė ranką, koją ir pateko į ligoninę. Sudėliotą į gipsą kompozitorių aplankė ir būsimo paminklo jo garbei sumanytojai. Puccini sutiko juos liūdnai juokaudamas: - Štai ir prasidėjo mano statulos statyba...

Taigi, važiavimas ir važinėjimas – du skirtingi dalykai. Vienas aistringas automobilistas man aiškino, kad vairas yra lyg dirigento lazdelė, kuria turi suvaldyti visą judrų mašinos organizmą. Jame - galybė niuansų, netikėtų pasažų, posūkių ir situacijų, kurias turi spręsti tuoj pat, pasitelkdamas visą vairavimo (dirigavimo) meistrystę. O kur dar praeiviai, dviratininkai, lakstantys be priežiūros vaikai ir naminiai gyvūnai. Visi jie taipogi turi būti tavo važiavimo partitūroje. Įrašykime į ją ir nelaimės vieton skubančias specialiuųjų tarnybų mašinas. Tiesa, gal ir už jų vairo sėdi ne dirigantai, o šiaip sirenas įjunge, niekur rimtai neskubantys pareigūnai...

Vairavimo menas dabar pavirto rungtyne, kas, važiuodamas be taisyklių, ilgiau išliks gyvas. Galiu patvirtinti – pačias drastiškiausias ir drąsiausias situacijas savo partitūroje sprendžiu be avarių, nes remiuosi į savo profesinę patirtį. Ji saugo mane nuo beprasmių muzikinių traumų. Saugo nuo jų ir klausytoją. Įvaldytos meninės priemonės garantuoja greitą, saugų, tačiau ne be nuotykių muzikinį mano muzikos minčių ir įvykių kupiną eismą.

Žvelgdamas nuo bokšto beprasmiškai pirmyn-atgal lakstančius greitaigius sportinius automobilius, nežinia kam mieste reikalingus visureigius ir per šimtą decibelų išspaudžiančius motociklus juntu – už jų vairo nerasi vairuotojo-menininko. Tuo įsitikinau ir leisdamasis su senu dviračiu nuo Žemaičių gatvės kalno: lenkdamas mane supernaujas „mersas“ prispaudė mane prie šaligatvio borto. Kuo aš jam galėjau atsakyti? Puccini šypsena?

Ir paskutinė pastraipa – optimistinė. Mūsų meras – tikiuosi, menininkas ant dviračio, važiuoja gražiai ir gerbia kitus. Gal tai pamažu persikels ir į kitų rūšių eismą, o ant motociklų balno ir mašinų salonuose rasis vis daugiau jautrių vairuotojų. Juk visi norime judėti greičiau, pasiekti tuos tikslus, dėl kurių verta likti gyviems bei džiaugtis gyvenimo menu.

5. Netikrų mokytojų glėbyje

Žymus lenkų pianistas Ignacas Janas Paderevskis, vaikštinėdamas Niujorko gatvėmis išgirdo pro atvirą langą siaubingai skambinant fortepijonu. Neapsikentęs paskambino. Duris atvėrė solidi ponis. Nustėro, pamačiusi garsų muzikantą. O tasai tarė: - Gerbiamoji, geriau būtų, jei jus neskambintumėte.

Po kelių dienų ant to namo sienos atsirado lentelė: „Paderevskio mokinė F.P. moko skambinti fortepijonu“.

Ir dar viena istorija: kažkada, priimant naujus narius į muzikinę studiją, vienas vaikinai, pareiškė mokąs groti trimitu. – Ką pagrosite? - klausiam. Sako – neturįs instrumento. Klausiam – tai kaipgi išmokai? Ogi, – atsakė jis, - mačiau, kaip groja per televizorių.

Moko nemokantys. Mokosi nesimokydami. Moka, bet nemoka. Pažįstu ne vieną televizijos dėka pagarsėjusį jaunuolį, kurie dainuoja ar groja nepažindami natų, nieko nenučiuokdami apie muzikos meną, istoriją, nepažinę nei stilių, nei elementarių muzikos teorijos dalykų. O ir moko juos viešose „žvaigždžių fabrikuose“ panašūs į tą Paderevskio „mokinę“. Stebiuosi tokiu noru kuo greičiau iššokti į šou verslą. Vienas studijas nutraukęs studentas man sakė: - Dabar man svarbiausia karjera. Studijos? Palauks.

Taip, norisi tos šlovės, pinigų, imidžo. Tačiau ta šlovė gali labai greitai išblėsti, nes kas žino, ar į tavo vietą neateis tikras menininkas, įgijęs profesiją pas tikrus mokytojus. Pinigai? Pasirodo, jie išmainomi į „reklaminį laiką“. Žinia, svarbu parodyti savo veidą ir dar vieną tokią pačią dainele tarp dantų pastos ir telekomunikacijų reklamos. Ar neužmirštame, kad kuo toliau, tuo visa reklamos industrija ima veikti ne kaip informacija, o grynas erzinimas. Imidžas? Taip, dabar meno nereikia, nereikia jokių profesinių dainavimo ar šokimo įgūdžių. Svarbu nauja šukuosena, drabužėlis, atostogos egzotiškoje šalyje ir vienas kitas nekaltas skandalukas. Štai tu ir šou versle. O jei tave dar pasigauna koks vyrų ar moterų žurnalas, tuomet gali maudytis didžiosios šlovės ir laimės vonioje. Kol neaplies šaltas dušas. Šou pasaulyje taisyklės ir papročiai yra nuožmūs, negailestingi. Prisiminkime dramą, kuri lydėjo Elvio Preslio likimą. Duok, duok, duok! – šaukė prodiuseriai. Galiausiai jokie narkotikai nepajėgė įdėti į nuvargusį tikrai talentingo dainininko kūną naujų jėgų. Atlaikyti gali tik tas, kuris turi profesinius pagrindus. Štai maestro Virgilijus Noreika dainuoja lyg šiol ir žavi, nežiūrint į metus, nuostabiu vokalų. O kokia Luko ateitis? Ką jis veikia dabar? Kiek metų tęsis jo karjera? Tiesa, internete perskaičiau, kad „29-erių grupės „Kastaneda“ narys Lukas Pačkauskas parduoda namą ir jau metus negyvena name Klevinėje, kurį su žmona daugiau nei už pusę milijono litų įsigijo prieš porą metų“. O apie dainas, dainavimo meną, kūrybos prasmę ir kitus, mano nuomone, žymiai svarbesnius menininkui dalykus – nieko. Namus perka ir parduoda tūkstančiai Luko klausytojų. Ir žmonos kai kurių jų turtingos. Gal ir juos pakvieskime padainuoti? Tikiu, daugelis jų, žinant dabartinę paklausą, gal ir reklaminį laiką laimėtų...

Natūralu - jauni žmonės nori įsitvirtinti gyvenime. Vieni – už baro Reikjavike, kiti – televizoriaus ekrane. O tretį pasirenka tylias studijas. Kitas dalykas, ar visuomenė tuos „tylenius“ vėliau tinkamai įvertins. Žvelgiant iš bokšto – netikrų mokytojų paklausa kol kas neblėsta. Mene, kultūroje įsigalintis diletantizmas kažkodėl toleruojamas. Kad tik ši mada neišmestų ir į kitas sritis. O gal jau išmestė? Tik, saugok Dieve, ne į politiką, statybas ar mediciną!

6. Žaidimai su pražūtimi

Į klausimą, ar italų futurizmo idėjos turėjo įtakos fašizmo atsiradimui tegu atsako istorikai, menotyrininkai ir psichologai. Atsakau – turėjo. Ten, kur propaguojama neapykanta, smurtas, baimė ir netolerancija, noksta sąlygos fašizmui ir jo pasekmėms. Prieš pirmąjį pasaulinį karą futuristais pasivadavusių italų menininkų manifestai daugeliui atrodė nekalti, nors karas juose buvo skelbiamas „pasaulio higiena“, o muziejai – naikintiniais objektais. Jie, nujausdami būsimo karo baisumus, braižė buržuazinę visuomenę siekiančias sukrestinti meninės veiklos gairės, o pateko į politikų akiratį: atsinaujinusios ir įtakingos italų kultūros ilgesys tapo politiškai galingos, karingos Italijos siekiu, kurį įgyvendino Mussolini, vėliau tą pačių italų pakartas žemyn galva. Fašistinės „vertybės“ – neapykanta kitaip mąstantiems, atrodantiems, kalbantiems ir besielgiantiems greitai pasiekė Vokietiją, rado pasekėjų ir Lietuvoje.

Jau seniai žymiausi kultūros tyrinėtojai, kurių balsas iki Lietuvos neatskrieja, kalba apie masinėje kultūroje paslėptas fašizmo idėjas. Pastaruoju metu jos ima reikštis drąsiau. Paskutinis pavyzdys – lyg juokais kuriama ciklinė laida „Kitas“. Užjūryje sugalvotas TV formatas beveik kas vakarą įsiveržia į mūsų namus su neapykanta vyro moteriai ir atvirakščiai. Tokia laida gali būti toleruojama stiprią demokratiją turinčioje valstybėje. Gi krašte, kuriame humoras ar ironija suvokiami kaip sektini gyvenimo būdo pavyzdžiai, tokio pobūdžio laidos tampa degradavimo, destrukcijos ir pasityčiojimo „pamokėlėmis“. Formuojama su niekuo nesiskaitančių, agresyvių ir piktų žmonių karta. Klausiu – ką ji, futuristiniam prodiuseriui paliepus privalės įvykdyti?

Fašistuojančios „kultūros“ daigai nėra jau tokie nekalti. Kol kas mes apie tai nekalbame, nes argi galima viešai kritikuoti žiniasklaidą, kuri nevaržomai propaguoja, tai, kuo taip žavisi Lietuvos paaugliai. Pasiklausykite, kokiais žodžiais ir kokiomis intonacijomis „bendrauja“ jaunuoliai su merginomis, kokia „kalba“ susikalba mokyklinio amžiaus berniukai ar mergaitės, kai išgeria butelį alkoholio ar už mokyklos kampo „parūko žolės“. Nerimauju, ar taip treniruojama karta nepakartos futuristų lozungų, jog muziejus reikia sugriauti, knygas sudeginti, o visas problemas spręsti ginklu.

Ar šiuose Menui skirtuose puslapiuose talpinama informacija, idėjos, siekiai, rezultatai bus „kitiems“ reikalingi, suvokiami, ar jie pajėgs gilintis, analizuoti, vertinti. Kokie jie stos prieš sąžinės altorių, prieš tikros meilės iššūkius, kokia kalba šnekės tarpusavyje ir kokias judesiais myluos savo pirmagimius? Gilėja tarpekis tarp reikalaujančių ir kalbančių, agresyviųjų ir polilogo siekiančių, besityčiojančių ir užjaučiančių...O nesuskalbėjimas, kurio vis daugiau mūsų politiniame „mene“, veda į panieką kitaminčiui, jėgos prioritetus, pagaliau – smurtą.

Meno kalba nuolat susiduria su realybės iššūkiais ir ieškoma išraiškos būdų naujam pokalbiui su visuomene. Postmodernizmas tikrovę pavertė ironija, sarkazmu ir abejingumu gyvos širdies kalbai. Kas žino, ar tokia jau užstrigusi laike mūsų meninė pozicija neprisideda prie fašistuojančios kultūros formavimo, apie kurios pavojus šaukia savo akademinėse studijose dabarties analitikai, o aidu ir aš nuo bokšto. Kartais varpais noriu skambinti ne saldžias serenadas ar patriotinę galią praradusias melodijas, o tiesiog skelbti varpais pavojų, žadinti mumyse nerimą, atsakomybę, budrumą ir pilietinę sąmonę.

7. G-taškas

Taip vadinamas moters jaudulio taškas, kuris yra intymaus gyvenimo daugtaškyje. Dabar, kai susijaudinimą keičia jo imitacija, G-tašką vis sunkiau surasti tiek moteriai, tiek ir vyrui. Seksas, apie kurį dabar kalbama industrinės pramonės terminais, iš paslapties pavirto preke, viešo naudojimo procesu. Keista, kažkada slėptas privatumas šiandien sąmoningai iškeliamas į kasdienį gyvenimą, tampa privaloma TV žvaigždžių įvaizdžio dalimi. Seksualinės revoliucijos pasekmės dabar įgavo labai keistas formas: štai diplomų įteikimo iškilmėse vienos abiturientės išsirengė kaip į vestuves, kitos - lyg į darbą „raudonųjų žibintų“ kvartale, trečios supainiojo nakties nuotykiams ir diplomo įteikimo progai tinkamus makiažus. Kiekvienam prieinamas apnuogintas G-taškas prarado paslaptį, o nevaržomų poelgių ištroškusį vyrioką provokuoja grubiam santykiui su moterimi. Paslaptį atidengusieji tampa neįdomūs ir menininkui. Ar įdomi dailininkui moteris, kuri darbe, miške, viršininko kabinete ir kavinėje nuolat primena apie savo G-tašką? Gal todėl šiuolaikiniame mene moteris vaizduojama vulgari, neįdomi, lėkšta. Banalus anekdotai apie blondines yra viena iš naujoviškos pagarbos moteriai apraiškų. Moteris, gašliai valganti šokoladą, lėtai besimuilinanti ir laižanti lūpas, viešai „kovoja“ su savo fiziologinėmis problemomis ar pozuojanti prie naujo automobilio – kokią kitokią moterį jus regite TV ekranuose? O „moterų žurnalai“? Geriausiai atveju ten vaizduojami pasiturintys vyrai užsieniečiai, atpasakojami vis tie patys moterų „nuotykių su blogiečiais“, skelbiamos kremų visiems atvejams reklamos ir primityvūs kryžiažodžiai. Neįtikėtina, tačiau tuos žurnalus redaguoja pačios moterys. Retsykiais, matydamas vieną kitą tokį žurnalą mūsų virtuvėje, pavartau ir klausiamai žvelgiu į žmoną – nejaugi ši rašliava priimama rimtai? Pasirodo, aiškina ji, dabar, kai vyrai sumoteriškėjo ir nebeįgali priimti sprendimų, vaikai jiems našta, o moteris galima keisti kaip pirštines, tokie žurnalai moterims tampa savotiška užuovėja.

Kai rašiau baletą „Čiurlionis“, susidūriau su šia problema – didysis mūsų menininkas buvo sudėtinga ir dramatiška asmenybė. Kokias moteris jis sutiko, kaip su jomis elgėsi ir koks buvo jų santykis į jį? Šie klausimai kankino mane ir liepė gilintis tiek į moters, tiek į vyro psichologiją. Užslaptintus, redaguotus amžininkų ir gyvų liudininkų atmintyse faktus teko gryninti. Šiame procese strigau, nes ieškojau išraiškos, galinčios perteikti tuos santykius. Galima būtų vulgarizuoti, kalbėti modernia gašlaus santykio į G-tašką kalba. Tačiau pasirinkau kitą kelią: siekiau sukurti čiurlioniškosios meilės mirazą su galybe paslapčių, erotinių daugtaškių, emocijų duobių ir kalvų. Didžio, kaip ir mažo žmogaus drama yra gili, skaudi ir turinti pabaigą, todėl man vis dažniau nesuvokiamas siekis spręsti tų santykių galvosūkius prastu, neįdomiu ir vien gašlumą propaguojančiu būdu, dabar taip gausiai sutinkamu kine, literatūroje, dailės salone ir diplomų įteikimo akte. Juose nebeliko G-taško. Atspirtį radau savo šeimoje, jos galioje spręsti tiek kasdienes keliamas problemas, tiek ir su kūrybinio darbu susietus uždavinius. Kai su žmona vakarais klausydavome baletų fragmentus, svarstėme, ginčijomės, per dvejus metus gimė kūrinys, nebetelpantis į moterų žurnalams skirtų interviu rėmus ir nepatrauklus „projektinių baletų“ choreografui. Tačiau jame, esu tikras, pavyko išsaugoti G-tašką, be kurio meno ženklai praranda bet kokią prasmę.

8. Bausmių kultūra?

Sapnavau, kad Kaune įvesta nauja tvarka: už alkoholio gėrimą viešoje vietoje – dažais nutepliotų sienų plovimas; už keiksmus viešame transporte – žolynų šienavimas; už triukšmingą muziką naktį – gatvių šlavimas. Pabudau šalto prakaito išpiltas. Nejaugi valstybėje, kurioje prasižengėliui demokratijos teikiamos privilegijos taikomos pirmiausiai, tokie dalykai įmanomi? Ar iš viso įmanoma kokia nors bausmė piliečiui, kuris turi visas įstatymuose numatytas galimybes jos išvengti? Todėl belieka tik džiaugtis, kad esame tokie laisvi ir galime daryti ką norime. Nuoširdžiai dirbančių teismų nuosprendžiai tėra trumpalaikiai pagąsdinimai, kurie vis dažniau baigiasi nuolankiais atsiprašymais ir kompensacijų išmokomis. Kiekvienų mišių metu kartojama frazė „esu kaltas, esu labai kaltas“ taip ir lieka bažnyčioje, gi už jos ribų ta pati uoli katalikė riebiai nusikeikė, kai už kapinėse nukirstos šakelę nepanorau mokėti du litus. Visuomenė, kurioje bausmės sąvoka tapo piliečio teisių suvaržymo sinonimu negali tikėtis nei aukštos moralės, nei klestinčios kultūros, nei dvasinio progreso, kurio taip reikia. Kai išgirdau, kad TV laidų jaunimui savininkai neleidžia redaktoriams tvarkyti lietuvių kalbos anomalijų, gausiai besiliejančių eteryje, ką gali pakeisti 100 litų bausmelė už nepadorių žodžių sklaidą? Sumoki ir „varai toliau“. Sako, vaikai kitaip nesupranta. Taigi, kaip supras, jei kitaip negirdi. Štai ir pagalvojau – ar bausmė, jos taikymas nėra tos pačios mūsų kultūros dalis. Gal bausmė, jei ji suvokiama ir reiškia tai, ką reiškia – ne iškraipytos, o tikrosios demokratijos dalis. Bausmė pasiekia tikslą, jei ji susieta su gėdos jausmu, visuotinu pasmerkimu. Dabar dažnai sugėdinamas baudžiantysis, smerkiantysis. Kartą pabandžiau sudrausti vaiką, draskantį skvere gėles. Tasai mane „pasiuntė“, o iš už krūmų iššokusi motina „pridūrė“. Sprukau susigėdęs. Gi kitą kartą pasielgiau kitaip – pažvelgiau į tą vaikigalį tokia išraiška, kurioje vienu metu buvo nuostaba, užuojauta, atgaila ir noras kažką pasakyti. Vaikas susigėdo, nurimo. Štai, pagalvojau, kokia mimikos jėga! Įsivaizduokite policininką, kuris sustabdęs greitį viršijusį jam šoka flamenko, o pagautam kišenvagiui rodo puikius fokusus su nosinaite, iš jos traukdamas jo pavogtus skatikus. Arba teisėją, smagiai traukiantį arijas iš operų, kuriose moralės ir etikos klausimai sprendžiami įtaigiau už įstatymus. Meno jėga bausmių prevencijoje yra seniai išbandyta. Graikai turėjo specialias dermes, skatinančias padoriau elgtis. Vienoje jų - dorinėje - slypėjo dorovę ugdančios intonacijos.

Pasaulis, norėdamas apsaugoti visuomenės egzistenciją nuo fizinio ir dvasinio diskomforto, be bausmių daugiau nieko naujo nesugalvojo. Meno prigimtinė pareiga visad buvo gebėjimas bausti ne rykšte ar kamera, o kitomis priemonėmis, kreipiamomis į įgimtą žmogaus bruožą susigėsti, atsiprašyti, gailėtis. Gi žmogui, kuriam tokia meno paveika nežinoma, jo nusikaltimuose susivokti padės tik rykštė ir kamera.

Deja, dviejų pasaulinių karų iškankintas menas atsisakė tų šimtmečiais puoselėtų vertybių ir dabar dažnai stoja ginti nusikaltėlio, išaukština smurtą, pergale prieš silpnesnę, pajuokia teisybės ieškančią, o griovimo ir naikinimo filosofiją pateikia kaip patrauklų veiksma. Menus apėmęs nihilizmas yra tolygus teismui, kuriame visą giminę išžudęs žudikas skelbiamas našlaičiu ir išteisinamas. Bet yra vienas „bet“: mes visi esame žmonės, ir žmogiškumo galia visais laikais buvo ir liks stipresnė už bet kokius bandymus atsisakyti bausmės. O koks bus jos poveikio procentas, priklausys nuo mūsų bendrosios kultūros ir piliečių, vadinančių save menininkais, atsakomybės, kurios jiems, kaip ir sau, nuoširdžiai linkiu.

9. Kantrybė

Kai miestui istorija suteikia galimybę laikinai mėgautis sostinės privilegijomis, jų netekus belieka gyventi su maloniais praeities prisiminimais ir nepilnavertiškumo kompleksais. Kaunas, kaip kažkada buvusios sostinės Kernavė ar Trakai, pamažu virsta istorinės prezidentūros romuva, kuriame per metus apsilanko 1500 vokiečių... Tai, ko nepasiėmė susigrąžinęs sostinės statusą Vilnius – o nuostoliai pirmiausiai praretino savito Kauno kultūrinio gyvenimo aurą – iki dabar „sėkmingai“ naikina patys kauniečiai. Ne į Vilnių iškeliavo „Tulpė“, „Metropolis“, „Versalis“ ar pasažai numirusioje Laisvės alėjoje bei unikalus medinis grindinys prieš centrinį paštą. Vos nepraradome funikulierių (kiek ilgai?), jau kalbama, kad Kaunui nebereikalingi Botanikos ir Zoologijos sodai „užima“ gerus plotus butų statyboms, naujos (o ne rekonstruotos) filharmonijos vizija baigia išgaruoti, stiklinių dėžių statybas Savanorių prospekte lydi visų medžių kirtimas – juk jie taip begėdiškai uždengia „naująją architektūrą“. Kažkam gražiau, kai net miesto centre stovintis stiklinis stačiakampis tviska savo buku fasadu, o nuostabius kaštonus paguldė pjūklas. O gal ir juos kas iškėlė į Vilnių?

Vasara kelionių metas. Lietuvos miestai ir miesteliai juntamai gražėja. Ką jau Birštonas ar Druskininkai, net Palanga, ir toji ieško būdų keistis. Gi Kaunas kaip užkeiktas. Vis kartojama – turėkite kantrybės, palaukite, tuoj nuspręsimė, mes turime idėjų... Tačiau nelemta opozicija, skandalai ar akivaizdi pareigūnų nekompetencija, partinės intrigos ir pilietinės valios stoka nuolat sutrukdo puikius ketinimus paversti kūnu. Bet ar amžina mūsų kantrybė? Kauną paliko bemaž ketvirtadalis aktyviausių gyventojų ir jau juntamas dar vieno socialinio sluoksnio stygių. Kultūros renginiuose dabar dominuoja pensininkai, kuriuos išlaiko emigravę jų vaikai, o pasilikęs mieste jaunimėlis daugiau veržiasi į „žvaigždžių fabrikus“, nei į pastangų reikalaujančius rimtus darbus. Tokioje aplinkoje ir menininkų veikla tampa vis mažiau motyvuota. Dažnas kūrėjas pamąsto apie vidinę ar išorinę emigraciją. Beje, jautri menininko siela, regėdama mūsų miesto snaudulį, ima kurti adekvačius aplinkai projektus, kurie tik pagilina miestą ištikusią krizę. Ar stiprią municipalinę valdžią turinčiame mieste įmanomas drebulys, apėmęs sporto arenos statybą? Palaukite, ketvirtadienį bus tarybos posėdis, bus nauji pasiūlymai, bus svarstymai, bus papildomi nutarimai prieš tuos, galutinius, kurie bus po to, kai bus priimti ankstesnių pasiūlymų papildymai, apsvarstyti po atostogų įvykiančiame neeiliniame tarybos posėdyje...

Ne, visur tvarka, ponai, pajuokavau. Ir Kaune gyventi galima. Menininkai, kaip visad, viskuo nepatenkinti.

Kai su svečiais keliauju po miestą, regiu jį jų akimis. Mandagūs tie mano svečiai – Kaunas jiems gražus. Nuostabi Putvinskio gatvė, kuria nuo funikulieriaus galima pasiekti M.K.Čiurlionio galeriją. Kokie nuostabūs perpildyti šiukšlių konteineriai su smarkiu kvapu ir nešienauti žolynai prie kariliono bokšto – tikra šiuolaikinė instaliacija!.. arba: siurrealistinis vaizdelis prie Prisikėlimo bažnyčios, kurios prieigose tvorų liekanos susilieja su dulkėse besiblaškančiomis jaunosiomis... arba: „istoriškai apsilupęs“ Įgulos bažnyčios fasadas, puikiai derantis su buvusiais policijos apartamentais,

dabar džiuginančiais praeivius išdaužytais langais... arba: Gedimino gatvėje ne kartą degęs stilingas buvusios spaustuvės pastatas... arba: neišdžiūnanti bala įvažiuojant į Raudonojo kryžiaus ligoninę... arba:.. Ne, viskas tvarkoje – paveldas „saugomas“!

O kantrybė? Ji Kaune belaikė: pragyvenom sostinės laikus, pragyvensim ir laikinosios.

10. Kuo tiki menininkas?

Atradęs galimybę mane dominančias kompaktines garso ir vaizdo plokšteles pirkti internetinėse parduotuvėse (labai platus pasirinkimas, beje, pigiau ir greičiau nei užsakius parduotuvėje) pirmiausiai įsigijau bemaž visą J.S.Bach'o muzikinį palikimą (155 diskai) ir pilną V.A.Mocarto kūrinų rinkinį (170 diskų). O visai neseniai internetinė parduotuvė *amazon.de* atsiuntė ir septynias Franco Šuberto sakralinės muzikos plokšteles. Ši didinga kolekcija skamba mano namuose jau ketvirtą mėnesį. Galvojau – neturėsiu kantrybės, o įvyko atvirkščiai: vakare laikiu Bach'o muzikos, o rytais – Mocarto motyvų šviesos ir optimizmo. Dabar į „maratoną“ įsiterpė ir F.Šuberto bažnytinės muzikos kūriniai. Prisipažinsiu – jos gerai nežinojau.

Visi trys autoriai nemažai pasidarbavo kurdami sakralinę muziką. Bachas, žinoma, pirmauja. Mocartas paliko apie 20 religinių kūrinių, gi F.Šuberto palikimas šioje srityje kuklesnis. Įvairios priežastys ir impulsai skatino juos imtis bažnytinės muzikos. Bachas buvo giliai tikintis žmogus, sugebėjęs savo kūrinuose intonuoti įvairias biblijines nuotaikas ir ženklus. Mocartas visada žaidė, jam ir mirties tema buvo šviesi, vilties kupina. O Francas? Tas pašėlęs mergišius, lakstęs nuo vienos gražuolės durų prie kitos, šešių *Mišių* muzikoje tarsi atsiprašo už daromas nuodėmes, šaiposi pats iš savęs ir viso puolusio pasaulio. Laiške broliui, pranešęs apie ką tik užbaigtas garsiąsias *Vokišku Requiem* vadinamas *Mišias*, tuoj pat linksmai aprašo savonutirpusią, neleidžiančią lengvai judėti koją... Visa tikrojo romantiko vokalinė muzika kupina aistros, meilės, nuotykių ir širdies dramų. Kai septynis vakarus iš eilės klausiausi F.Šuberto *Mišių*, keturių *Ave Regina* versijų bei giesmių, skirtų vokaliniam ansambliams, pagavau save esantį ne bažnyčioje, o kažkokiam diskusijų klube, kuriame ketinama išsiaiškinti kažkokias svarbias autoriui mintis. Ne, tai ne bažnytinė muzika, greičiau – sakralinė. Skirtumas, kad pirmoji labiau tinka *Marijos radijo* tarpams užpildyti, gi antroji žadina asmeninius išgyvenimus. Sakralinė muzika yra retesnė ir jos autoriai negali būti vidutinybės. Gi bažnytinę muziką kuria ir buvę ateistai ir nebežinantys saiko grafomanai. Ji, deja, skamba dažniausiai ir tiražuojama gausiausiai, nes juk visa, kas menka, turi greitą paklausą: į tokią muziką nebereikia gilintis, ji nieko nereikalauja, ji iš prigimties tuščia. Stebiuosi tad, kad šiuolaikinė bažnyčia gana atsargi kitokios muzikos atžvilgiu, manydama, kad toje, akivaizdžiai meilės Dievui nedemonstruojamoje muzikoje Dievo nelikę. Gi F.Šuberto muzikoje radau neįtikėtinos jėgos ir kančios kupiną Dievo buvimo liudijimą. Sako, genialioji *Ave Maria* nėra bažnytinis kūrinys. Taip. Tačiau jo sakralinė galia viršija dešimtis teisingų ir dažnai mėgėjiškų bažnytinės muzikos kompozicijų. Kažkada išvalgūs popiežiai užsakydavo kūrinius patiems geriausiems kompozitoriams, dailininkams, architektams. Dabar dažnai tuo užsiima patys kunigai – ir interjerus projektuoja, ir giesmeles gitara pritardami sukomponuoja. Didžio menininko tikėjimas šimteriopai kitoks nei uolios davatkėlės ar labai teisingai kalbančio klieriko pamokslai. Tie septyni vakarai su Šuberto sakraline muzika man buvo didžiausias Bažnyčios atradimas, kurio jau daug metų ieškau. Žinau viena – menininkas ne tik tiki, bet ir atranda. Tų ieškojimų keliuose iškyla sunkūs ir keisti klausimai, į kuriuos gali rasti atsakymus, arba ne. Didžiųjų menininkų kūryba į juos atsako neprievartine, labai žmogiška ir todėl demokratiškiausia - muzikos kalba.

11. Šmėklos

Įdomu stebėti, kai mano amžininkai, ypač vyresni, susikrauna į savo galvas kiek telpa daugiau negatyvios informacijos, prie jos pridurdami visas lietuvių kančias, pradedant ledynmečio skriaudomis landšaftui ir negražintų sovietinių indėlių ilgėsiu. Kiek prisiklausau aistringų ir dirginančių nervų sistemą aimanų, verksmų, prakeiksmų, atodūsių, kaltinimų, demaskavimų, nuosprendžių, įvardinimų, priekaištų, reikalavimų ir griežtų visų valdžių, valstybės ir šiuolaikinio jaunimo adresu. Žinau, yra nemaža blogybių, o lietuvių tauta Dievo sutverta kentėjimams. Tačiau ar vien negatyvi pažiūra į dabartį gali ką joje pakeisti? Žmonės, kankindami save dienų dienas skandalų ir baisenybių detaliais aprašais ir pasakojimais, besiliejančiais iš bulvarinių laikraščių ir komercinių televizijų programų, iššaukia depresiją, priešlaikinį nuovargį ir būsenas, kurios gimdo cinizmą, iškreiptą Tėvynės meilę ir nekritišką požiūrį į save patį.

Išsivaduoti iš šmėklų pasaulio galima, jei mes panorėsime pamatyti kitą pasaulį, kitokius įvykius ir kitas naujienas. Prigluskime prie gaiiviųjų meno versmių, kurių neįtikėtina įvairovė pakvies nuostabių atradimų link. Pasirodys, kad visa, ką šmėklos sukrovė į tavo galvą – tai tik jokios vertės neturintis virtualus „spam“as“. Gal jau pajutote, kad nesąmoningai tolstate nuo tų menkų žinių ir pigių šou srauto, ieškote rimto ir nevienadienio meninio išpūdzio. Nebepatenkina ir pigūs tariamų vietinių bei iš kažkur užklydusių modernistų triukai, ne ką nutolę nuo eilinio politinio ar kriminalinio skandalo. Tiesa, menotyros gražbyliai dar vis bando įtikinti mus, kad seni fokusai vis dar be kvapo. Gi globalizacijos, kosmopolitizmo ir nihilizmo atakų išvargintai sielai reikia tikresnių dalykų, amžinesnių išgyvenimų. Nuostabu, kad turime visas sąlygas rimtesniems poreikiams tenkinti. Belieka tik nusipirkti bilietus į lėktuvą, internetu užsisakyti vietas Paryžiaus ar Vienos operoje ir – pirmyn. Ne ką brangiau, nei eilinis vakarėlis provincialiaame Kaune...

Žinoma, ne visi pensininkai gali dovanoti muzikinę kelionę į Vieną ar Londoną. Tačiau paskaičiuokime, kiek pinigėlių išleidžiame tiems patiems bulvariniams skaitalams, daiktams, kurie vos nupirkti jau nereikalingi. O valgiams, gėrimams, rūkalams, benziniui, kai be tikslo važinėjame pirmyn atgal ta pačia gatve? O vestuvių puotai, kuri dažnai baigiasi skolomis ir skrybomis dėl jų...

Ne, dar nėra poreikio gyventi kitaip nei vakar, gyventi prabangiau ne turtuose, o dvasioje. Dar labiau turi sujudėti kultūros, meno žmonės, kasdien reikštis savo vertybių erdvėje, kviesti į ją vis naujus bičiulius. Judinti, žadinti, kelti – šie Vinco Kudirkos žodžiai kaip mat išbaido šmėklas. Pabandžiau: trys dienas nebežiūrėjau televizijos laidų (išimtis – LTV 2 laidos ir CNN žinios). Pradžioje kažko truko. Tuomet pamačiau savo kambaryje lentyną su senomis, kažkada skaitytomis knygomis, krūvą vinilinių plokštelių. Nupirkau naują grotuvą joms – koks garsas! O knygos pačios lipa ant stalo – „imkiet mane ir

skaitykiet“ – kviečia...Atradau kitoki, žymiai įvairesnį ir smagesnį pasaulį. O į Paryžiaus operą labai noriu. Beje, rytoj – G.Donicečio opera „Meilės eleksyras“ - netikėtas režisūrinis sprendimas, puikūs solistai, margaspalvė publika ir kavos puodelis kukliame cafe su tylią, gyva daina prancūzų kalba...Bet pirmiausiai reikia išsivaduoti iš šmėklų valdžios. Valstybėje, mieste, ir savo viduje.

12. Bausmių kultūra?

Sapnavau, kad Kaune įvesta nauja tvarka: už alkoholio gėrimą viešojoje vietoje – dažais nutepliotų sienų plovimas; už keiksmus viešame transporte – žolynų šienavimas; už triukšmingą muziką naktį – gatvių šlavimas. Pabudau šalto prakaito išpiltas. Nejaugi valstybėje, kurioje prasižengėliui demokratijos teikiamos privilegijos taikomos pirmiausiai, tokie dalykai įmanomi? Ar iš viso įmanoma kokia nors bausmė piliečiui, kuris turi visas įstatymuose numatytas galimybes jos išvengti? Todėl belieka tik džiaugtis, kad esame tokie laisvi ir galime daryti ką norime. Nuoširdžiai dirbančių teismų nuosprendžiai tėra trumpalaikiai pagąsdinimai, kurie vis dažniau baigiasi nuolankiais atsiprašymais ir kompensacijų išmokomis. Kiekvienų mišių metu kartojama frazė „esu kaltas, esu labai kaltas“ taip ir lieka bažnyčioje, gi už jos ribų ta pati uoli katalikė riebiai nusikeikė, kai už kapinėse nukirstos šakelę nepanorau mokėti du litus. Visuomenė, kurioje bausmės sąvoka tapo piliečio teisių suvaržymo sinonimu negali tikėtis nei aukštos moralės, nei klestinčios kultūros, nei dvasinio progreso, kurio taip reikia. Kai išgirdau, kad TV laidų jaunimui savininkai neleidžia redaktoriams tvarkyti lietuvių kalbos anomalijų, gausiai besiliejančių eteryje, ką gali pakeisti 100 litų bausmelė už nepadorių žodžių sklaidą? Sumoki ir „varai toliau“. Sako, vaikai kitaip nesupranta. Taigi, kaip supras, jei kitaip negirdi. Štai ir pagalvojau – ar bausmė, jos taikymas nėra tos pačios mūsų kultūros dalis. Gal bausmė, jei ji suvokiama ir reiškia tai, ką reiškia – ne iškraipytos, o tikrosios demokratijos dalis. Bausmė pasiekia tikslą, jei ji susieta su gėdos jausmu, visuotinu pasmerkimu. Dabar dažnai sugėdinamas baudžiantysis, smerkiantysis. Kartą pabandžiau sudrausti vaiką, draskantį skvere gėles. Tasai mane „pasiuntė“, o iš už krūmų iššokusi motina „pridūrė“. Sprukau susigėdęs. Gi kitą kartą pasielgiau kitaip – pažvelgiau į tą vaikigalį tokia išraišką, kurioje vienu metu buvo nuostaba, užuojauta, atgaila ir noras kažką pasakyti. Vaikas susigėdo, nurimo. Štai, pagalvojau, kokia mimikos jėga! Įsivaizduokite policininką, kuris sustabdęs greitį viršijusį jam šoka flamenko, o pagautam kišenvagiui rodo puikius fokusus su nosinaite, iš jos traukdamas jo pavogtus skatikus. Arba teisėją, smagiai traukiantį arijas iš operų, kuriose moralės ir etikos klausimai sprendžiami įtaigiau už įstatymus. Meno jėga bausmių prevencijoje yra seniai išbandyta. Graikai turėjo specialias dermes, skatinančias padoriau elgtis. Vienoje jų - dorinėje - slypėjo dorovę ugdančios intonacijos.

Pasaulis, norėdamas apsaugoti visuomenės egzistenciją nuo fizinio ir dvasinio diskomforto, be bausmių daugiau nieko naujo nesugalvojo. Meno prigimtinė pareiga visad buvo gebėjimas bausti ne rykšte ar kamera, o kitomis priemonėmis, kreipiamomis į įgimtą žmogaus bruožą susigėsti, atsiprašyti, gailėtis. Gi žmogui, kuriam tokia meno paveika nežinoma, jo nusikaltimuose susivokti padės tik rykštė ir kamera.

Deja, dviejų pasaulinių karų iškankintas menas atsisakė tų šimtmečiais puoselėtų vertybių ir dabar dažnai stoja ginti nusikaltėlio, išaukština smurtą, pergale prieš silpnesnį, pajuokia teisybės ieškantį, o grovimo ir naikinimo filosofiją pateikia kaip patrauklų veiksmą. Menus apėmęs nihilizmas yra tolygus teismui, kuriame visą giminę išžudęs žudikas skelbiamas našlaičiu ir išteisinamas. Bet yra vienas „bet“: mes visi esame žmonės, ir žmogiškumo galia visais laikais buvo ir liks stipresnė už bet kokius bandymus atsisakyti bausmės. O koks bus jos poveikio procentas, priklausys nuo mūsų bendrosios kultūros ir piliečių, vadinančių save menininkais, atsakomybės, kurios jiems, kaip ir sau, nuoširdžiai linkiu.

13. Meno vieta

Prisiverčiau išklausti kažkuomet labai garsios aktorės Marlene Dietrich (1901-1992) įdainavimų. Prisipažinsiu – pasijutau lyg kokiame archaiškame „žvaigždžių fabrike“, kurio produkcijai nekeliami jokie meniniai reikalavimai. Svarbu, kad dainuotų žvaigždė. Beje, dainuojančių aktorių buvo ir yra nemažai. Vieni tai daro labai prastai (tarkim, B.Bardo), kiti – žavi į dainas perkeltomis aktorinėmis savybėmis (V.Visockij). Dainuoja ir mūsų aktoriai, tačiau, gal tik vienas Vytautas Kernagis, kol nenubrydo į šou lankas, galėtų pretenduoti į tikrai dainuojančių ir muzikos meną turtinančių aktorių-dainininkų gretas. Mano tėvas vis kartodavo – „būk savo vietoje“. Tai supratau kaip priesaką. Gilinausi į vieną sritį, nors viliojo ir piešimas, fotografija, dviratis ar sodininkystė. Tiesa, įpratau tai, ko nebesugebu pasakyti muzika, reikšti žodžiais, kuriuos suguldau į straipsnius, esė ar šiaip kokią labiau pavykusią paskaitą. Tačiau bandymai dainuoti buvo tragiški, o bandymai koreguoti režisierių darbą – apgailėtini. Nutariau nebesikišti į tai, ko neišmanau. Beje, susitūrėti nuo to šiais laikais gana sunku, nes dabar visi viską išmano ir tuo labai didžiuojasi. Poetas tapo, tapytojas šoka, šokėjas dainuoja, rašytojas kūrta dainas, žurnalistas režisuoja. Tad iš pirmo žvilgsnio moraliai ir visai kitaip pasenęs M.Dietrich dainininkės menas gal tėra tik epochos žymė, tarpukario miesčioniškosios ir kažkiek kažkam nostalgikiškosios kultūros atspindys, gal blyksnis. Taip, Marlene didi aktorė, sukūrusi neįtikėtino poveikio vaidmenis, tačiau ar riboti vokaliniai sugebėjimai paverčia ja didžia dainininke? O vistiek jos dainos gyvos lygi dabar. Kodėl?

Atsakymo reikėtų ieškoti ne tik jos savitoje asmenybėje, o tuometinėje aplinkoje, visuomenės lūkesčiuose ir troškimuose šalia triukšmingo ir pamišusio pasaulio įvykių girdėti labai paprastą, neišmankštintu balsu sudainuotą banalią istoriją apie Peterį, Džoną ar Lili Marlen. Tie paprasti, užguiti ir nežymūs žmogeliai – tai mes: praeiviai, keleiviai ir laukiantieji. Jiems dainuoja Marlene Dietrich savo neintonuotu, gruboku ir čia pat rafinuotai intymiu balsu. Jos dainos, išlaikiusios dešimtmečių audras vis dar jaudina, aitrina ir...kovoja. Taip, gerbiemieji, kovoja su abejingumu, neapykanta, ne-meile, skausmu, kurio tiek sukeliame vieni kitiems atsiribodami nuo jausmų ir jų atsakomybės. Taip, prisiverčiau išklausti Marlene dainų dar kartą. Ne, tikriausiai klydau, sakydamas, kad jos – iš „žvaigždžių fabriko“. O, kaip tos dainos skiriasi nuo tų, kurias dainuoja tie dabartiniai dainorėliai – viską „mokantys“ aktoriai ir nemokšos, megėjai ir karaokininkai. Kur pradingo dainos įvairovė,

ritmų kaita, melodijos reikšmė ir išradingi orkestriniai pritarimai. Nebeliko nieko, tik tas pats visur skambantis ritmas, viena ir ta pati dviejų natų melodinė intonacija, tie patys beprasmiškieji „mano meilės“ žodžiai, persikeliantys iš vieno „topo“ į kitą.

Iš nuotraukos į mane žvelgia praeitis – retušu prislopintas M.Dietrich žvilgsnis. Ką slepia jis, gal atsakymas - jos dainose? Tik dalinai. Dainuojančio aktorius drama yra keista tarpinė menininko būseną, kada baigiasi aktorinė galia ir įsilieja muzika. Deja, jos ypatybės gerokai skiriasi nuo dramos aktorius meistriskumo ir nepakankamas muzikinis profesionalizmas retai kada kompensuojamas aktorius meno galiomis. Dietrich tai pavyksta ir gal todėl, nežiūrint akivaizdaus muzikinio pasiruošimo stygiaus, ji nepalieka abejingų. Paklauskime...

14. Žodžių spindesys ir skurdas

Kai mes kasdien sakome ir kartojame vis tuos pačius žodžius, pamažu suardome tų žodžių prigimtines prasmes ir paverčiame juos triukšmu. Vis dažniau pajuntu, kad galybė žodžių man jau nieko nereiškia: iššūkis, sandas, projektas, migracija, perspektyva, slėnis, parkas, aludė, festivalis, prevencija, žvaigždė, kultinis, legenda, verslininkas, autoritetas, menininkas, Kaunas, partija, Seimas, kamštis, paveldas, istorija, atmintis, saugus eismas, reforma, žinios, bažnyčia, tiražas, terorizmas, Europos sąjunga, salonas, vakarėlis, mada, atostogos, labdara, profesionalas, receptas, internetas, motina, svajonė, garažas, prostitutė, paketas, Basanavičius, ruduo, prognozė, savininkas, šuo... Žodžiai, žodžiai, žodžiai... O kokie sakiniai gimsta mūsų kalboje, kokia jų struktūra. O priešodžiai, žargonas, reklaminės kalbos inkluzai? Ar ne tai formuoja pilką, neįdomią, graudžią ir skurdžią vienakalbę. Girdime ir tokią „kalbą“, kurioje vienas lietuviškas žodelis aplipęs dešimtimis keiksmožodžių. Du jaunuoliai troleibuse „susikalbėjo“ vien keiksmiais.

Dabar mokslo vyrai rimtai studijuoja kintančios kalbos priežastis ir modeliuoja jos ateitį. Pasirodo, kalbos nyksta greičiau nei gyvūnų rūšys. Pirmiausiai nyksta tos kalbos, kurių jomis kalbantys nesaugoja. Štai mano universitete buriasi naujas ansamblis. Ketinama pasivadinti angliškai. Kodėl? – klausiu. - Kad lietuviškai neskamba, - atsako. Pagalvojau: ir aš ne be nuodėmės. Ne vienai savo kompozicijai sugalvojau kitiškus, ne lietuviškai pavadinimus, galvodamas, kad taip bus „mandriau“, reikšmingiau. Deja, ne visada toks sprendimas padeda kūriniui ar padaro jį geresniu. Dabar ilgai svarstau apie pavadinimo žodžius, jų prasmę.

Vienakalbė yra ženklas, kad artėja kalbos nykimo etapas. Žinoma, kam lemta išnykti, tas išnyks kad ir kaip bestabdytumei, bet kai procesai vyksta sąmone juos suvokus, tuomet tampa baugu. Jau nebeturime prūsų, jotvingių kalbos, baigia išsigimti mūsų tarmės, literatūrinė kalba, kad ir kiek ji būtų dirbtinė, ir toji nebeįveikia sergėti lietuviško žodžio gyvybės. Dabar siūloma ir joje įteisinti žargoną, svetimybės ir slengą kaip literatūrinės, visuotinės kalbos normą. „Jei taip kalba nusikaltėliai, kodėl taip pat negali kalbėti ir profesūra?“ – girdžiu stebintis. Nesu kalbos grynumo šalininkas ar agresyviai nusiteikęs puritonas. Man taipogi patinka į šnekamą kalbą įterpti kokį šmaikštesnį žodelį ar posakį – kalba juk turi būti gyva, raiški, moderni. Tačiau visur turėtų būti saikas ir atsakomybė. Pamenate, Gintaras Patackas savo eilėse vartojo daug neliteratūrinių žodžių, tačiau toji poezija ir tai, kaip jis tuos žodžiu pateikė, pasirodė stipresnė ir gajesnė už poezijos užribyje esančius šlykštukus. O pasiklausykite radijo kanalų. Laidų vedėjai rungiasi, kurio kalba greitesnė ar „šaukesnė“. O tų kalbėjimų intonacijos? Jų gi nebeliko. Žinių laidose visi pranešimai skaitomi vienu atodūsiu, nesvarbu, tai liūdna ar linksma žinia. Atrodo, tie skaitovai nebeturi nei jausmų, nesuvokia to, apie ką kalba. Gal taip įsakyta – kalbėti be santykio į tai, apie ką šnekama. Štai ir gyvename pasaulyje, kuriame viskas yra nesvarbu, „dzin“.

...Kartą važiuoju taksi. Vairuotojas prasitarė, kad jam viskas - „dzin“. Tylejau. Kai privažiavome tikslą, išlipau. O jis: - Ei, o kas susimokės? Aš gi: - O man „dzin“. Žinoma, susimokėjau, nes gi man – ne tas pats, kas vyksta čia, mano tėvynėje. Patyriau: daug kas kinta, pasitaiso, kai apie tai nors kiek pagalvoji.

15. Meno kaina

Valdžios vyrai ir moterys visais laikais siekė šlovės ir dėmesio trimis būdais: karais, reformomis ir mecenavimu. Pirmasis būdas dabartiniams vadovams neįmanomas. Antrasis kol kas neturi nieko bendro su gražiais ketinimais, nes daugybė reformų vykdomos tik todėl, kad tam tikrą laikotarpį jų sumanytojai turi valdžią. Tad belieka trečias – kultūros, mokslo ar meno mecenavimas. Deja, šioje srityje dauguma įtakingų ir svarbių postus užimančių valdovų pasirinko beveik privalomus dalyvavimus naujų parduotuvių atidarymo šventes, komercinius šou ir vieną kitą bažnytinės šventės išvakarėse organizuotą vadinamą labdaros vakarėlį, kuriame daugiau išleidžiama, nei lieka neįgaliems, vargšams, socialiai remtiniams ar dar kam.

Valdžia visais laikais nori būti svarbi ir gerbiama, ryški ir mylima, įtakojanti ir išliekanti ateinančių kartų atmintyje. Deja, jei negali paskelbti karo, okupuoti kaimynų teritorijas ar įvykdyti bent vienos kraštui naudingos reformos, negali tikėtis ir ilgesnio paminėjimo istorijos vadovėliuose. Tokią galimybę teikia trečiasis valdžios įsiamžinimo būdas – ryški sandrauga su menininkais, jų kūrybos skatinimas ir globa. Žinoma, tai kainuoja ne ką mažiau už personalų lėktuvą ar trejas atostogas paeiliui Turkijoje. Meno globa ir materialiai parama reikalauja iš valdžios kitokio požiūrio į išliekamąsias vertes, kurios seniai patikrintais būdais kaupiasi menuose – architektūroje, dailėje, muzikoje, teatre, literatūroje... Europos istorija, jei ji susidėtų tik iš karų ar pergalių aprašo būtų nyki (šiaip tokia ir yra), jei jos nenuspalvintų menininkų interpretacijos, dažnai tikslesnės ir aiškesnės nei kronikininkų foliantai ar dokumentinės nuotraukos. Menininkas, įamžinantis epochą meno kalba joje įterpia ir tuos, kurie tą epochą kūrė, keitė ar ardė ekonominiiais, politiniais ar kariniais instrumentais. Menininkas galėjo tai daryti, nes valdžia (visokia – baisi ir juokinga, ilgaamžė ir laikina, kairė ir dešinė) norėjo būti šalia to menininko, per jį rodydama savo veiksmus ir poelgius. Leonardo da Vinčio ar Mikelandželo darbai neįmanomi be popiežių dalyvavimo. Tikriausiai jau nebesugrįš renesansinė mecenavimo tradicija, kuomet didieji valdžios žmonės žinojo, ko nori, bet nežinojo, kaip tai padaroma. Tuomet didis talentas parodydavo, kaip tos vizijos ar užgaidos gali atrodyti natūroje. Taip gimė įstabiausi kultūros

paminklai – nuo egiptietišių iki Luvro piramidžių, nuo antikos amfiteatrų stebuklo iki Bastilijos operos Paryžiuje, kurios idėja gimė Prancūzijos prezidento galvoje. Galvojate, kad A.Brazauskas išliks istorijoje tik kaip pirmasis atkurtos nepriklausomos Respublikos Lietuvos Prezidentas? Taip, bet jo vardas bus siejamas pirmiausia su Valdovų rūmų statyba. Tiesa, norint ką nuveikti valdžios ir menų sandraugoje reikalingi ne vien geri norai ar pinigai. Svarbu ir tų, kurie gali įgyvendinti ambicingus planus, pasirinkimas. Kauno valdžiai buvo puiki proga įeiti į istoriją su sporto arenos statyba, tačiau buvo padaryta viskas, kad tos galimybės neliktų nė kvapo. Pakartotina istorija su šviestuvais galutinai sunaikino viltis, kad Kaune susiformavo iniciatyvi ir meno galiomis besiremianti valdžia.

Sako – reikia laiko, kantrybės, supratimo. Laiko turi tik Dievas, gi mūsų laikas ribotas ir norime gyventi dinamiškame mieste. Dabar, kai drenažo aplink namelį kainą gerokai viršija tarptautiniam festivaliui skirtų miesto biudžeto pinigėlių kiekį, aš vis dažniau galvoju – ar toji valdžia nekuria karo planų, leisiančių jai ilgiau įsitaisyti istorijos puslapiuose. Klausimas tik – kokia kaina.

16. Čiurlionis pagal Landsbergį

Praėjusį savaitgalį Nacionalinėje filharmonijoje įvyko jubiliejinis profesorius Vytauto Landsbergio vakaras, skirtas fortepijoninei M.K.Čiurlionio muzikai. V.Landsbergio muzikiniai pasirodymai vis dar susiejami su jo politine veikla. Ir tą vakarą po koncerto apie muziką mažai kas šnekėjo – visus domino rinkimų rezultatai Dzūkijoje. Gi verta tarti keletą žodžių ir apie tą svarbiausiąją – koncertinę vakaro dalį. O ji buvo man netikėta keliom prasmėm. Pirmą – visa didžiulė ir ganėtina sudėtinga Čiurlionio muzika buvo atliekama mintinai, sukauptai ir ryžtingai. Antra – salėje, kurioje sėdėjo įvairiausių interesų ir kultūrinių pomėgių žmonės, visa ta valanda prabėgo neįtikėtinais greičiais ir buvo priimta kaip vientisas muzikos ir vaizdo (ant ekrano kiekvieną preliudą ar fugą lydėjo specialiai maestro parinktos Čiurlionio dailės kūrinių skaidrės) vyksmas. Pradžioje koncerto skambėjo 8 Druskininkų preliudai, kuriuos vienija kiek minorinė, nostalgiška ir trapi nuotaika. Trys mažos mazurkos pagyvino rečitalių ritmų ir tempų kaita, priminė mums tarpkultūrinę Čiurlionio prigimtį ir išraišką, nes tuoj po smagių, lietuviška gaida nuspalvintu lenkiškų šokių plačiai ir įvairiai suskambo lietuvių liaudies dainų pynė, kelios jų dar išplėtos ir variacijomis. Koncerto svarbiausieji kūriniai buvo palikti pabaigai – kupinas dramatiškumo Preljudas G-dur ir monumentalioji Fuga b-moll. Po šios rimtos dalies, lyg kokiam šou vedėjavusi Edita Mildažytė ir gražiai dainavusi, visur spėjanti Veronika bandė išjudinti salę su kiek lėkštokom miestietiško folkloro dainelėm, o jų jau nebesinorėjo...

Aktyviam politikui sunku skirti pakankamai laiko fortepijonui, reikalaujančiam pastovių treniruočių ir dažnų koncertų. Tačiau V.Landsbergio pianizmas turi kitų savybių. Viena jų – ryškus struktūrinis mąstymas, logiška muzikinio kūrinio formos ir plėtočių samprata, ramus, sulėtintas jų dėstymas. Sakyčiau, skambinama greičiau kompozitoriaus, o ne pianisto ranka. Tokia interpretacija, kas žino, gal artima Čiurlionio grojimo manierai, apie kurią galime spręsti tik iš amžininkų atsiliepimų ir iš pačių kūrinių, jų muzikinės faktūros, tempų, pagaliau – paveikslų, kuriuose atsekame muzikinių intonacijų atvaizdus. Pianistai Čiurlionio kūrinius (dažniausiai vis tuos pačius) atlieka romantiškai, manieringai, dažnai demonstruodami techniką. Daug tokių interpretacijų girdime konkursuose, kuomet jauni pianistai kuklius Čiurlionio preliudus atlieka kaip pratimus su treniruokliu. Tą vakarą Čiurlionis skambėjo kitaip - landsbergiškai. Galime diskutuoti, ar tokia interpretacija papildo čiurlionianą, kurią labai praplėtė visai kitaip šio kompozitoriaus muziką išgirdęs vokiečių pianistas Nikolausas Lahusen, suspėjęs iki ankstyvos mirties išleisti Vokietijoje trys puikias kompaktines plokšteles. Nei Mūza Rubackytė, nei Rokas Zubovas taip Čiurlionio neatlieka. Mūsų pianistai vis dar įpratę į pirmą planą kelti švelnų, trapų motyvą, gi daugybė dramatiškų įvykių slypi harmonijoje, keistose moduliacijose, netikėtose kadencijose. Bet išleidau į samprotavimus, kurie jau peržengia dienraščio „formatą“. O gal ne?

...Kai kartą važiauvau taksi, vairuotojas paklausė – kodėl visuose spektakliuose aktoriai taip rėkauja. Nejaugi jiems nežinoma niuansų įvairovė? Nustėrau. Štai tau ir „formatas“! Mes dažnai klaidingai galvojame, kad prastą kalbą greičiau supras. Greičiau supras, kad ji tiesiog prasta. Ne, kai kalbama neprastai, ją supranta daugelis. Tą vakarą taip ir buvo.

17. Estetinė atsakomybė

Yra daug knygų, kuriose surašyti žmonių teisių, pareigų ir atsakomybių įstatymai, tačiau ar tarp jų rasite bent vieną, išaiškinantį estetines mūsų pareigas. Tokių įstatymų nėra nei vienoje valstybėje. Tačiau nereikia, kad jie neegzistuoja. Jų vieta ne atspausdintuose kodeksuose, o nerašytuose, nuo neatmenamų laikų veikiančiuose susitarimuose, tradicijose. Tiesa, moralės klausimus vienaip ar kitaip gali spręsti teismas, bet ir jame gi žmonės, kurie nori arba nenori vadovautis tais nerašytais įstatymais. Gal todėl du teisėjai gali visai priešingai interpretuoti tą ar kitą moralinį žmogaus poelgį. Keblu su sritimis, kuriose vyrauja ne nuogi faktai, o nuomonės. Ten dažnai skonio samprata, kultūrinio išpažinimo išraiška sunkiai apibūdinama teismine kalba. Ar galima bausti žmogų, kuriam gražu, kai jo namo durys raudonos, sienos ryškiai žalios, o stogas violetinis. O tie, kurie kreiva ranka užrašo meniu ant stendų, išstatytų gatvėse – ar jie galvoja, kad tai tiesiog „betarpiškumas“? Ar matėte automobilius, kurių salonai prikarstyti visokiais niekučiais – nuo seniai iškvėpuotų „eglučių“ ligi kažkokių kybančių po veidrodėliu pabaisų, susuktų iš medicininių prietaisų detalių. Keistai atrodo ir puikiai įrengtas seno namo pirmas aukštas ir siaubingai apsilupęs antrasis. Arba - vos ne muilu plaunamas šaligatvis prie individualios kirpyklos, gi šalia – šiukšlių krūva, į kurią toji tvarkinguoletė sutemus visus lapus sumeta. O pasivaikščiokite mūsų paupiais, miškais, slėniais – rasite viską, ką pramonė gamina.

Tokia pažiūra į aplinką byloja ne vien įstatymų stygių ar jų nevykdymą, o estetinės atsakomybės nesuvokimą. Taip, egzistuoja ir tokia pareiga – gražios aplinkos saugojimas, kuris dažnai priklauso ne tik nuo visai pačios valdžios, bet ir nuo kiekvieno mūsų. Kai mažoje gatvelėje gyvenančių inteligentų vaikai nebesugeba visokių popierėlių nuo saldinių ar traškučių nusinešti iki savo namų, galvoju – ar ir jų namuose taip lengvai šiukšlės metamos kur papuola? Estetinės atsakomybės stygius veda prie rimtesnių poelgių: tuomet nesunkiai laužiamas liaunas medelis, daužomas naujas žibintas,

padegamas informacinis stendas ar tiesiog dergiami požeminėje perėjoje. Taip, kažkas išvalys, sutvarkys, pakeis. Tačiau kai ardoma gausiau nei atkuriami, gal todėl mūsų miestas toks purvinas, apšiuręs, nepatrauklus. Valdžia gali daug, bet ne viena. Kol bendruomenė nesuvokia, kad ji yra valdžios veidrodis, o ne atvirksčiai, tol visi mūsų geri norai tebus tik pyktis ir kaltinimai.

Dabar visi daug važinėja, stebi, gretina. Nejaugi neįmanoma bent dalį tų, tradicinių ten estetinių pareigų įvežti į Lietuvą? Juk ne viskas padaroma tik su pinigais. Aš ne prieš paįsybę ant sienų, tačiau prieš tuos, kurie neturėdami jokių meninių sugebėjimų galvoja, kad viskas, kas bus išpurškiama – didis menas. Beje, tokios estetiškos atsakomybės stokoja ir būrelis menininkų, kuriems visai nebesvarbu, kokios jų meno potekstės. Argi bjaurastis, būdama tam tikra prasme viena grožio kategorijų, turi būti pateikta taip, kad joje tos grožio dalelytės visai nebeliktų? Gal ir mes, tiražuodami bjauriai eksponuojamą bjaurastį skatiname savo žiūrovus, skaitytojus ar klausytojus ignoruoti estetinę atsakomybę?

Sakysite, dabar pasaulis kitoks, kitokie papročiai, klasikus reikia užmiršti, nes jų kalba moraliai pasenusi. Beje, klasikais jie tapo žymiai vėliau, kai supratome jų menuose užkoduotą estetinę atsakomybę, be kurios kol nepavyko išlikti nei vienai civilizacijai.

18. Ar reikia?

Ar galima (ir reikia) tobulinti smuiką? Kaunietis pedagogas, smuikų meistras bei tyrinėtojas Juozas Petruškevičius sako – galima ir reikia. Tiksliau, ne sako, o rašo neseniai pasirodžiusioje studijoje „Smuiko tobulinimas“.

O prasidėjo nuo to, kad bemaž visi geriausieji istoriniai italų meistrų pagaminti smuikai, turėdami nepaprastai tobulą tembrą dėl konstrukcijos ydų yra suskilinėję. Pripažįstama, kad ši bėda atliepia ir smuiko skambėjimui bei patvarumui. Meistras Juozas pasiryžo spręsti šią problemą pasitelkdamas modernias technologijas. Pakeitė korpuso garso sklidimo angų, taip vadinamų *efų*, išpjaunamų pagal raidės *f* kontūrą, padėtį, perkeldamas jas į smuiko šonus, atsisakė būdingų smuiko formai aštrių korpuso kampų, o smuiko stygų atramėlę pagamino ne iš dviejų, kaip įprasta, o iš trijų kojelių. Per dešimt metų meistras išdrožė 15 smuikų ir 4 altus. Juos išbandė ir įvertino žymiausi Lietuvos smuikininkai. Jų gretose nuolat diskutuojama, ar reikia tobulinti klasikinius muzikos instrumentus, keisti jų nusistovėjusią formą, medžiagas, iš kurių jie gaminami, lakus, kuriais dengiami jų korpusai. J.S.Bachas sukūrė net du didžiulius ciklus patobulintam, naujoviškai derinamam klavišiniam fortepijono pirmtakui. Gyvai diskutuojama, ar reikia modernizuoti vargonų mechanizmą, prisodrinant jį mechatronikos priedais (apie tai buvo tyliai, bet karštai diskutuota Kaune vykusioje konferencijoje). Tokie ginčai įprasti – gauso, akrilinių dažų pasirodymas taipogi sukėlė nemažas diskusijas tarp dailininkų. Ką jau bekalbėti apie naujų technologijų taikymą foto-kino mene. Vieni sako – sustokite, yra kaip yra, nereikia mums „pornofonų“, kiti – priešingai, ketina į vieną instrumentą sukrauti visas mokslo ir technikos naujienas. Girdžiu ir apie bandymus klonuoti tembrus, dainininko balsą perleidžiant per specialų įtaisą, sureguliuotą pagal, tarkim, M.Kalaso ar F.Šaliapino balso tembrus. Progresui pabaigos nėra. Juk ir instrumentai, dabar vadinami klasikiniiais, kažkada buvo drąsūs iššūkiai, galiausiai įsitvirtinę ir kultūroje ir ja mintančioje rinkoje. Argi įdomu gyventi, kai palink tavo vien tik pasikartojimai (ypač įkyrūs politikoje ir pop kultūroje, kurios jau daug metų „abi labi tokios“). Tad jei dar ir meną sukaustyti sąstingis, kaip suvoktume, kad dar kažkur judame?

Panašią dilemą sprendėme ir rekonstruodami Kauno karilioną: ar pavyks suderinti senųjų ir naujųjų varpų tembrus, o kaip vertinti modernizuotos klaviatūros santykį su senąja, kuri taipogi – vertybė? Į pagalbą atėjo blaiviai mąstantys paveldo specialistai ir olandų mokslininkai, po ilgų tyrimų sugebėję nulieti tokius naujus varpus, kurie pagal tembrines charakteristikas prilygo belgiškiesiems. Gi naujoji klaviatūra leido mums gausiai papildyti repertuarą naujais, lyg tol neįmanomais atlikti kūriniais. Žinoma, gal reikėjo statyti naują, standartinį šiems laikams modernų karilioną (taip pasielgta Klaipėdoje), tačiau pasitelkus profesionalus pavyko išsaugoti seną instrumentą papildžius jį naujais elementais. Tokia praktika pasaulyje itin vertinama. Dabar galime didžiuotis, turėdami Kaune seną ir kartų modernų karilioną, pagal minkštą ir gerai derantį varpų skambesį prilygstantį geriausiems Europoje.

Tiesa, yra vienas niuansas: kur toji riba, kai tobulinimų, rekonstrukcijų ar reformų pasėkoje smuikas nepavirs gitara, o pastaroji – kanklėmis. Smuikų drožėjas Juozas tą ribą žino. Belieka tikėtis, kad ir muzikantai įvertins tos ribos svarbą šiuolaikinio meno raidos labui.

19. Žvelgiant iš Londono

Keturias dienas didžiuliame parodų komplekse „ExCel“ vyko pasaulinė turizmo industrijai skirta paroda, kurioje dalyvavo 250 valstybių. Viena jų – Lietuva, malonios žalios spalvos paviljone pristatė mūsų turistines galimybes ir Vilnių – 2009-ųjų Europos kultūros sostinę. Specialus laikas buvo skirtas uždaram rytmečiui, į kurį buvo pakviesti svarbūs Lietuvai žmonės. Atvyko J.E. Ambasadorius Vygandas Ušackas su žmona, Ūkio ministerijos sekretorius Gediminas Miškinis, įvairių agentūrų vadovai. Pradėjome su saksofonininku Petru Vyšniausku, atlikdami mano ir animatoriaus Egidijaus Vaškevičiaus sukurta audiovizualinį projektą „Pasaulio sutvėrimas XXI amžiaus pradžiai“ pagal M.K.Čiurlionio paveikslus. Netikėjome, kad šiuo darbu bus susidomėta ne ką mažiau, nei lietuvišku midumi ar skilandžiais. Kitą dieną vienas Londono dienraštis tą renginį pavadino „Lietuva ant lėkštelės“. Įvykęs malonus pabendravimas Lietuvos ambasadoje tokių renginių naudą ir reikšmę. Anglai tvirtino, kad jie norėtų apie Lietuvą sužinoti ne iš kriminalinių kronikų, tačiau kuo platesnės ir dažnesnės kultūrinės informacijos, meninių įvykių apžvalgų. Atvykęs ieškojau mūsų žiniasklaidoje atgarsių apie tą rytmetį, tačiau žinios iš Londono buvo kitokios – visi laikraščiai rašė apie kažkokią Anglijoje įvykusią avariją. Lyg nieko kito Londone, susieto su Lietuva, nevyktų. Dar labiau pribloškė, kai į kažkokią peripetijas papuolęs pilietis, klaidinančiai pasivadinęs mano sūnėnu, sukėlė įkyrų paparacių domėjimąsi manimi. Nei vienas iš tų skambinusių net nepasidomėjo, ką aš veikiu Londone. Taigi, žvelgiant iš Londono visas mūsų gyvenimėlis yra tokia provincija su kasdien malamomis tomis pačiomis žiniomis ir pavardėmis, kad atvirai sakant, pradėdavo visiškai toleruoti iš čia išvažiuojančius. Jie, pasirinkę vakarietiškus kraštus, bent jau

turi šansų eiti pirmyn, tolti nuo konservatyvaus ir dažnai buko lietuviško mentaliteto, neveiklumo, chamizmo, vulgarumo, nesuvokiamų dydžių korupcijos ir klestinčios girtuoklystės. Apie kokį meną galime kalbėti, kai net paminklėlio A.Dolskiui statyba tampa kažkokių sąskaitų suvedinėjimu tarp „labai“ ir „nelabai“ savų. Tolerancija, kuri dominuoja vakarietiškoje kultūroje, pas mus tėra tik reikalavimai iš kitų sau, be atsakomybės ir pareigos jausmo prieš kitus.

Beje, kai būsite Londone, pasiklausykite, kokią muziką transliuoja ten veikiančios radijo stotys. Neišgirsite dainų, kuriuose „diskutuojama“, kokia prostitutės kaina – tokią išgirdau vienoje Kauno kavinėje pietų metu. Vyną gurkšnojusiems jaunuoliams ta daina pasirodė labai sava. Pažvelkite, būdami Anglijos sostinėje, kokios švarios fasadų sienos ir kiek daug gatvėse meno kūrinių, kurie stovi nesužaloti: vandalai žino, jog bus tą pačią minutę griežtai nubausti. Ir baus juos pareigūnai, suvokiantys, kad vandalizmas yra ne „gyvenimo būdas“ ar „įprasti faktai“, kaip pas mus, o kultūros ir ja besiremiančios elementarios tvarkos stygiaus pasekmė.

...Po kelių dienų Petras Vyšniauskas išvyksta į koncertinį turą Prancūzijoje ir JAV, kur su vietiniais simfoniniais orkestrais prestižinėse salėse atliks specialiai jam aranžuotus klasikinius M.Ravelio, G.Rosini kūrinius. Du klausimai ta proga man neduoda ramybės: ar bus apie tai rašoma pirmuose lietuviškų dienraščių puslapiuose, kaip tai įvyko Londone po mūsų kuklaus pasirodymo parodoje? – ir ar tasai koncertas bus kada nors pakartotas bent jau Vilniuje? Žinau, negerai mano klausimai, bet geresnių šį savaitgalį nebesugalvoju...

20. 25-tas kadras

Sekmadienį dienos metu Lietuvos nacionalinis transliuotojas rodė filmą apie žmogų būti išdresiruotas žiurkes ir kraugerius šernus. Tiesa, tai buvo tik „paaiškinamasis“ filmas apie tai, kaip ruošiamasi filmuoti smurtu alsuojančias scenas „be pavojaus aktoriams“. Pusę valandos, 24 kadrai per sekundę – tokia smurto pamokėlė, pateikta lyg žaidžiant, lyg juokaujant. Tačiau ne apie tai šį kartą, o apie nerimą, kuris kaupiasi manyje stebint visuomenės polinkį į sužvėrėjimą, potraukį vis rafinuotesnei nelaimių kronikai, pavojingiems žaidimams su gyvybe ir pan. Vis galvoju, ar čia nėra kokios klastos mūsų mylimų televizijų programose. Kas žino, gal sumaniai veikiant ir manipuluojant taip vadinama nelegalia 25-to kadro reklama galima formuoti modernių mankurtų, visokio plauko teroristų „filosofiją“, netgi tautinę savimonę naikinančias nuostatas, modeliuoti visuomenės poelgius, o įdiegtų idėjų pagalba programuoti jos elgseną.

„Videomedžiagoje yra ir 25-asis kadras, kurio ją žiūrintis žmogus nemato, bet kuris veikia jo sąmonei. Mokslui jau seniai žinoma paslėptų vaizdo intarpų - vadinamojo 25-ojo kadro - įtaka žmogaus sąmonei. Žmogaus akis nepastebi perėjimo nuo vieno kadro prie kito tik tuomet, jei per sekundę pasikeičia 24 kadrai. Įrašytas 25-asis kadras, vadinamas nelegalios reklamos klasika, "elektroninio terorizmo" ginklu, paprasta rega yra nepastebimas, tačiau turi psichologinį poveikį sąmonei“ – ši informacija skelbiama viename lietuviškame tinklalapyje. Ir toliau: „Rusijos mokslininkas, psichiatras-narkologas Aleksandras Krylasovas, po daugiau nei dešimtmetį trukusių eksperimentų, sukūrė metodiką, kaip šį kadra panaudoti medicinoje, gydant su žmogaus psichika glaudžiai susijusias ligas, pavyzdžiui, alkoholizmą“. Taip, tiesiog kilnūs tikslai, tačiau kas gali užtikrinti, kad taikus atomas vieną dieną nenukris ant kokios nors sostinės? Taip ir su tuo 25-tu kadru. Ar kas tyria, kokiose programose ar laidose jis gali būti ir ką jis ten mums liepia daryti? Kai žiūriu pramogines laidas, o ypač visokius realybės šou, galvoju, kad ten to kadro tikrai nėra, nes visi 24 regimi kadrai ugdo mumyse švelniai tariant debilizmą, atsainumą, cinizmą ir kitokias „gėrybes“. Toks neskausmingas ir kūnu neįjuntamas seansas savo grėsmingas pasekmes atskleidžia žymiai vėliau, kai jau vėlu mąstyti, kritiškai vertinti ar taikyti iš mūsų sąmonės beveik išvartytas moralines nuostatas. Aš, tiesą sakant, nebijau žiūrėti televizijos laidų, ypač tų, kuriose visi 25 kadrai, kaip tvirtina ta pati metodika „padeda spręsti atsvario problemą“. Žinoma, kai kada verta numesti ir antpročių, tačiau kai lieka tik protas, norėjęs jį pasaugoti ir nuo 25-to kadro, ir nuo baimės, kad transliacijų su tuo 25-tuoju kadru, duok Dieve, dar nėra tiek daug...

Tačiau yra sritis, kurioje tą nuostatų ir pavojingą atradimą galima panaudoti naudingai pačiam žmogui. Toji sritis – menas, kultūra. Kodėl nepabandyti moderniose meninėse video instaliacijose per 25-tą kadra diegti grožio, harmonijos, tiesos sakymo, pareigos, gėdos ar meilės jausmo įgūdžius, pagaliau – įvaryti baimę sėdantiems prie vairo girtuokliams ar norintiems iš senuko nugvelbti piniginę su keliais centais. Tiesa, daugeliui tokia nežinia iš kur atkeliavusi informacija ar paliepimai sukeltų šoką, gal net ligą, kurią vėlgi galima būtų gydyti jau kitokio turinio 25-ju kadru. Gimtų tokia virtinė gerų dalykų.

...Ach, visa tai sapnai ir norėjimai, kurių kai kada turiu per daug ir ne tokių, kokie dabar populiarūs. Tačiau, kas žino, gal ir šis straipsnis – 25-tojo kadro nuopelnas?